

Czeglédi Pál

A társadalmi elemzés szintjei a növekedésméletben

A tanulmány a williamsoni elemzési struktúra segítségével értelmezi a neoklasszikus és az intézményi megközelítésű növekedésméletek viszonyát. Ugyanezen keretben rámutat, hogy a neoklasszikus növekedésmélet ellen felhozott legmélyebb – az elmélet tautologikus voltára vonatkozó – kritika az intézményi elméletekkel szemben is alkalmazható, még akkor is, ha ez utóbbi elméletek látszólag elkerülik a tautológia csapdáját. Az intézményi megközelítésű elméletek viszont körkörösen érvelnek, ami azért fontos, mert rávilágít az intézményi rugalmasság problémájára.

Journal of Economic Literature (JEL) kód: B40, O10, O11

Kulcsszavak: új intézményi közgazdaságtan, gazdasági növekedés, intézményi változás

Bevezetés

Az elmúlt közel húsz évben egymás mellett fejlődött a gazdasági növekedés vagy fejlődés kétféle magyarázata. Az egyik a neoklasszikus megközelítésű új növekedésmélet¹, amely a növekedésméletben jól ismert formalizált aggregált modellezés stratégiáját követte. A másik irányzat az új intézményi közgazdaságtan által kijelölt úton indult el, főleg Douglass North nyomdokain. E két irányzat között igen kevés a párbeszéd (Foss 1996:7-8), illetve az csak most kezd kialakulni (Sala-i-Martin 2002:16). Ráadásul e párbeszéd csak az intézményiek által a neoklasszikus növekedésmélet felé megfogalmazott kritikában merül ki.

Az alábbiakban a Williamson (2000) által kifejlesztett társadalmi elemzési séma segítségével értelmezem a két irányzat viszonyát és az új intézményiek által megfogalmazott kritikákat. E séma abban is segít, hogy rámutassunk arra, hogy az intézményieknek csak látszólag sikerült elkerülniük azt a tautologikus érvelésmódot, amely – legalábbis a neoklasszikus megközelítésű növekedésmélet intézményi kritikusanál szerint – az új növekedésméletre jellemző.

Az alábbiakban (2. rész) röviden bemutatom a Williamson-féle társadalmi elemzési struktúrát, majd – szintén röviden – a két fő növekedésméleti irányzatot (3. rész), amely e struktúra két szintjéhez köthető. A következő részben a neoklasszikus elmélet

Czeglédi Pál PhD–hallgató a Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Karán. Email: pal.czegledi@econ.unideb.hu. A tanulmányhoz fűzött hasznos megjegyzéseikért köszönetet illeti Kapás Juditot. A fennmaradó hibák a szerzőt terhelik.

¹ Tankönyvszerű feldolgozást ad Barro – Sala-i-Martin (1999) és Aghion – Howitt (1998), a főbb eredményeket tekintve át Sala-i-Martin (2002).

tautologikus volta vonatkozó kritikát veszem górcső alá: megpróbálom megmutatni, hogy a társadalmi elemzési struktúra alapján e kritika az új intézményi megközelíté-
sű elméletekre is alkalmazható. A tautológiát elkerülendő, az új intézményi elméletek
körkörösen érvelnek (4. rész), de a növekedésmélet alapkérdéséből kiindulva, ez nem
változtatja meg a kritika életét (5. rész). Az új intézményi megközelítéssel szemben felho-
zott kritikák szoros kapcsolatban állnak a körkörös érveléssel (6. rész). A körkörös érvelés
azért fontos, mert erre vezethető vissza az, hogy az új intézményi megközelítés nem
tudja megkülönböztetni az intézményi változás és stabilitás növekedésre gyakorolt ha-
tását. A körkörös érvelés gyökere viszont e megközelítés implicit feltevéseiben keresen-
dő (7. rész).

A társadalmi elemzés szintjei: a williamsoni struktúra

Williamson (2000) szerint a társadalmi elemzésnek (social analysis) négy szintje van (1. ábra). Az első (legfelső) szint a „társadalmi beágyazottság” szintje, azaz tulajdonképpen az informális intézmények, a szokások, konvenciók, normák szintje. E szint időhorizontja a leghosszabb, hiszen a társadalomban elfogadott értékek, és az azokon alapuló nor-
mák és konvenciók igen lassan, akár csak évszázadok alatt változnak meg.

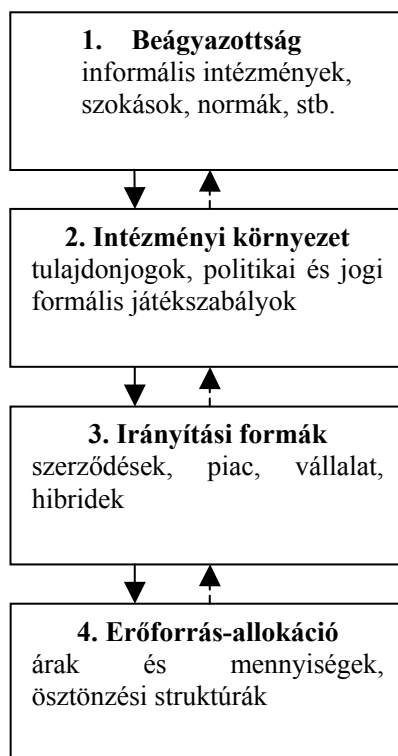
A második szinten az intézményi környezet: a jogrendszer, a tulajdonjogok, az alkotmány, tehát a játékszabályok helyezkednek el. E szint időhorizontja valamivel rövidebb, mint az előzőé, de még mindig hosszabb, mint a szokásos közgazdasági elemzéseké. Erre a szintre fókuszál a közgazdaságtan 60-as években kibontakozó ága, amit a jog és közgazdaságtan (law and economics) címkével szoktak illetni, illetve az alkotmányos közgazdaságtan (constitutional economics), és az ahhoz szorosan kapcsolódó közösségi választások irodalmának egy része.

A következő, harmadik szint az irányítási struktúrák (a piac, a vállalat és a hibridek) szintje. Ez az új intézményi közgazdaságtan – és azon belül legfőképpen a vállalatelmélet – által talán legrészletesebben elemzett terület. Ennek az elemzési szintnek az alapkérdését Ronald Coase vetette fel 1937-es tanulmányában: ha a piac képes az erőforrásokat hatékonyan allokálni, miért van szükség egyáltalán vállalatra. E kérdésre a vállalatelmélet különböző irányzatai más-más válaszokat adnak. A „mainstreamnek” tekinthető irányzat a tranzakciós költségekre, a szerződési tökéletlenségekre és az ösztönzőkre helyezi a hangsúlyt (Alchian – Demsetz 1972, Klein – Crawford – Alchian 1975, Williamson 1985).

Végül a negyedik, legalsó szinten a neoklasszikus közgazdaságtan által elemzett allokációs probléma a meghatározó, azaz az, hogy hogyan allokáljuk a rendelkezésre álló erőforrásokat hatékonyan.

Williamson említést tesz még egy nulladik szintről is (ami tehát az első szint fölött helyezkedik el), ahol az informális intézmények kialakulásában meghatározó kognitív folyamatok játszódnak le.

1. ábra

A társadalmi elemzés szintjei

Forrás: Williamson (2000:597)

Az egyes szintek azonban nem függetlenek egymástól. Minden szint korlátot jelent az alatta lévő szint számára, vagyis minden szinten exogén tényezőnek tekintjük mindazt, amit a felsőbb szinteken elemzünk. Amikor a jogrendszer kialakulását vizsgáljuk, adottnak tekintjük az adott közösségben kialakult hiteket, normákat és konvenciókat. Ezt a jogrendszert (intézményi környezetet) viszont szintén adottnak vesszük akkor, amikor a kérdés az, hogy mi határozza meg a piac és a vállalat közötti határvonalat. A neoklasszikus közgazdaságtanban, azaz az erőforrás-allokációs probléma vizsgálatakor viszont ezeket az irányítási struktúrákat is adottnak vesszük. Amint arra Ménard (1995) is rámutat, a formális neoklasszikus modellekben az adottnak tekintett intézmények a paraméterek adottságában tükröződnek. Williamson megemlíti azt is, hogy az egyes szintek között visszacsatolás is létezik, amit ő elhanyagolhatónak tart (az 1. ábrán a szaggatottal húzott nyíl).

Tekintettel arra, hogy e struktúrát a növekedésmélet dinamikus kérdéseire alkalmazzom, két következtetést mindenképpen szükséges levonni. Egyrészt, a kutatási kérdésekre adandó válaszok keresése letről felfelé halad: ha egy szinten nem találunk kielégítő megoldást, akkor egy szinttel feljebb kell mennünk. Másrészt, figyelembe kell

vennünk a vizsgálat időhorizontját, hiszen minél hosszabb időtávon vizsgálódunk, annál több szintet kell bevonnunk az elemzésbe².

Elemzési szintek a növekedéstudományban

Erőforrás-allokációs szint (neoklasszikus növekedéstudomány)

Az új növekedéstudományt nevezett irányzat³ alapvetően a legalsó (a negyedik) szinten mozog, hiszen a modellek fő feladata az optimális allokációt leíró kritériumok kidolgozása. Az új növekedéstudomány kialakulását alapvetően két irányzat vitája határozza meg. Az egyik, az endogén növekedéstudomány, a hagyományos Solow-féle növekedési modell (Solow 1956) kritikájaként kezdett kibontakozni a nyolcvanas évek végén. Több szerző is megmutatta azonban, hogy a Solow-féle neoklasszikus modell továbbfejlesztése is legalább olyan jól magyarázza a tényeket, mint az endogén modellek (Mankiw – Romer – Weil 1992, Mankiw 1995). Ezt az irányzatot nevezik neoklasszikus újjáéledésnek is.

Az endogén elmélet mindenekelőtt rámutatott, hogy a hosszú távú növekedési rátát a modellen belül is magyarázhatjuk. Innen származik az endogén növekedéstudomány elnevezése, hiszen ezzel a növekedési rátát endogén változóvá tettük. A Solow-modellben a növekedést hosszú távon egyszerűen feltételezzük, mert azt csak a technikai haladás határozza meg. Az új elmélet tehát rámutatott, hogy gazdasági növekedést nem elég leírni, meg is kell magyarázni.

Az endogén növekedéstudomány ennek érdekében felteszi, hogy bizonyos tényezők hozadéka növekvő, de legalábbis nem csökkenő. Ennek precíz matematikai, a dinamikus egyensúly keretei közé is beilleszthető változatát Romer (1986) dolgozta ki. Ebbe a kategóriába sorolhatók az ún. learning by doing modellek, amelyek alaptípusát Arrow (1962) írta le. E modellekben a technikai haladás a tőkefelhalmozás „mellékterméke”, mert a termelés növekedése a tanulási folyamaton keresztül csökkenti a termelés költségét, vagyis javítja a technológiát, így a technológiai haladás nem exogén, hanem a tőkeállomány függvénye. Azonban, mint arra Solow (1994) rámutatott, a nemcsökkenő hozadék nem lehet általánosan jellemző a termelési függvényre. Hiszen azt még csak-csak elhisszük, hogy végtelen idő múlva végtelen gazdagok leszünk, de hogy mind-

² Érdemes itt megjegyezni, hogy nem Williamson az egyetlen, aki rámutat a közgazdasági érvelés e többszintűségének lehetőségére. Csontos (1987) hasonló magyarázati sémát vezet le Olson (1987) okfejtéseit elemezve. Szerinte Olson állításai egymásra épülnek: ami az egyik szinten még explanandum (levezetett állítás), a következő szinten már explanans (feltétel, axióma). Olson azonban az általános explanansok mellett egyedi explanansokat is használ, amelyek az egész elemzés keretén kívül eső történelmi specifikumokat jelenthetik.

Romer (1996) a gazdasági növekedés és általában a tudományos magyarázatokat Richard Dawkins evolúciós elméletétől kölcsönözött „hierarchikus redukcionizmusnak” nevezi, amely annak felismerését jelenti, hogy „a magyarázatok több szinten működnek, amelyeknek egymással konzisztensnek kell lenniük” (Romer 1996:203). Romer perspektívája azonban szűkebb, mint Williamsoné, hiszen az előbbi csak a fizikai világ egyes elemeinek elkülönítésére koncentrál, míg az intézményeket nehéz lenne a fizikai világ valamelyik kategóriájába besorolni. Mint később látni fogjuk, Romer redukcionizmusa Williamson egy szintjén belül alkalmazható.

³ A növekedéstudomány új fejleményeivel kapcsolatban különböző szerzők különböző értelemben használják a következő három fogalmat: „endogén”, „új” és „neoklasszikus” növekedéstudomány. E dolgozatban új növekedéstudományt nevezem az elmúlt két évtizedben a formális növekedéstudományban elért elméleti és empirikus eredményeket. Az új növekedéstudományon belül, a növekedéstudomány hagyományait követve neoklasszikusnak nevezem azt az irányzatot, amely a Solow vagy a Ramsey – modellt tekinti kiindulópontjának, tehát megőrzi a csökkenő hozadék és a technológia tiszta közjósága feltételezését. Minden további modell az endogén növekedéstudomány területéhez tartozik.

ez véges időn belül, azaz „még karácsony előtt” megtörténik, már kevésbé valószínű (Solow 1994:50).

Az endogén megközelítés egy másik irányzata a humán tőkére helyezi a hangsúlyt, általánosabban megfogalmazva felteszi, hogy létezik egy olyan közbülső szektor a gazdaságban, amely állandó hozadékkal állítja elő az egyik termelési tényezőt (a humán tőkét). Megmutatható (Rebelo 1991, Barro – Sala-i-Martin 1999:198-200), hogy egy ilyen kétszektoros modellben az állandó hozadékú termelési függvények feltételezése elegendő ahhoz, hogy a pozitív növekedési ráta fenntartható legyen. Az irányzat egyik klasszikusának számító írásában Lucas (1988) a humán tőkének pozitív extern hatást is tulajdonít, amit úgy specifikál, hogy „társadalmi tudás” létezését tételezi fel, amelyet az egyéni döntéshozó állandónak tekint. A humán tőke beépítésével finomította tovább a neoklasszikus modellt a már említett cikkében Mankiw, Romer és Weil (1992).

Az endogén növekedéstudomány harmadik és legkiterjedtebb irodalommal rendelkező ága az innovációt állítja a középpontba, utóbbin olyan tevékenységet értve, amelyet erre specializálódott profitorientált vállalatok végeznek. Az irányzat klasszikusa szintén Romer (1990), aki iskolateremtő tanulmányában az innovációt a közbülső s egymással nem helyettesíthető termelési tényezők számának növekedéseként értelmezi. Ebbe az irányzatba sorolható az Aghion – Howitt (1998) által kifejlesztett schumpeteri irányzat, amely az innováció kreatívan romboló aspektusát is beemeli az elemzésbe, azaz azt a jelenséget, hogy az új találmányok elavulttá teszik a jelenlegieket.

Mind az új növekedéstudományban, mind a vele vitázó neoklasszikus újjáéledésben felismerték – igaz, csak implicit módon – az intézmények szerepét. Az innovációs irányzat modelljei például feltételezik, hogy a kutatás fejlesztési tevékenység során született találmányokat szabadalom védi. Romer modelljében tanulmányozhatjuk a szabad kereskedelem hatását is (Rivera – Romer 1991). Az endogén növekedéstudományra válaszul született Mankiw, David Romer és Weil írása (1992), a neoklasszikus újjáéledés klasszikusa, amely bevezette az irodalomba a feltételes konvergencia koncepcióját. A feltételes konvergencia azonban csak magasabb szintre tolja a probléma megoldását: annak oka, hogy a gazdaságok csak feltételesen konvergálnak az, hogy, különbözik az egyensúlyi jövedelmük. Az egyensúlyi jövedelmük pedig azért különbözik, mert eltérnek a gazdaságok strukturális változói, melyeket viszont az adott gazdaság intézményrendszere határoz meg.

Intézményi megközelítésű növekedéstudományok

A neoklasszikusnál magasabb szinten magyarázatot kereső elméletek – amelyeket a továbbiakban intézményi elméleteknek fogok nevezni – számára az egyik legfőbb kiindulópontot Douglass North művei jelentik, és az általa kifejlesztett modell szolgál legtöbbször a további kutatások alapjául is. North (1990, 1994) modellje igen tisztán tükrözi a williamsoni elemzési keretet. Szerinte ugyanis meg kell különböztetnünk az intézményeket, amelyek formális (második szint) és informális (első szint) intézményekre bonthatók, a szervezetektől (harmadik szint). A northi felfogásban az intézmények a játékszabályokat jelentik, a szervezetek pedig a játékosokat (North 1990). A gazdasági fejlődés pályáját e két tényező kölcsönhatása határozza meg. A formális és az informális intézmények meghatározzák a szervezetek által vagy szervezetek létrehozása által kihasználható profitlehetőségeket, ezáltal befolyásolva a vállalatok magatartását. A szer-

vezetek profitmaximalizáló magatartása azonban irányulhat a játékszabályok megváltoztatására is, így e két szint egymásra hatása magyarázhatja a világban tapasztalható divergáló növekedési pályákat. A formális intézmények megváltozása elvezethet az informális intézmények megváltoztatásához is, mert ha a szereplők által érzékelt formális intézmények nem felelnek meg az általuk alkalmazott „mentális modelleknek”, akkor ezt az egyensúlytalan helyzetet e modellek megváltoztatásával fogják elérni. A rossz (improduktív tevékenységre ösztönző) szabályok megváltoztatása nem feltétlenül áll érdekében a szereplőknek, ha így is profitot érnek el.

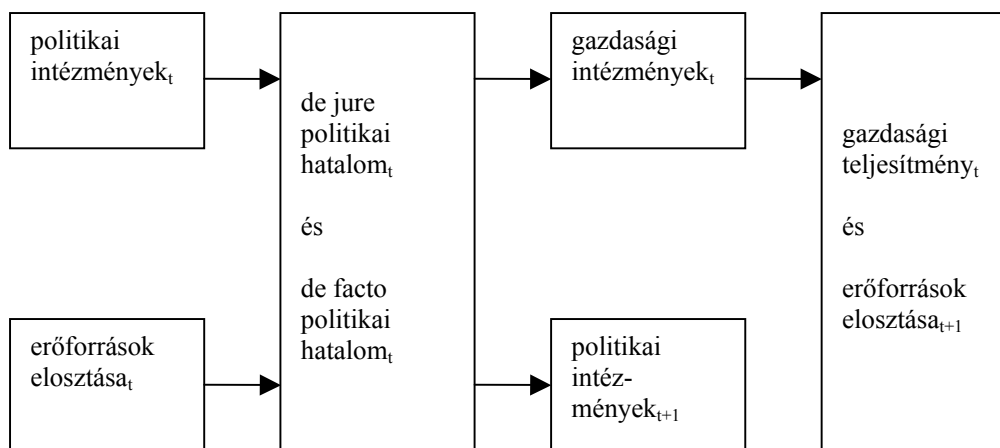
Bár North könyvének korábban jelent meg Olson (1987) műve, érvelése jól beleilleszthető az előbbi modellbe. Olson azt vizsgálja közelebbről, hogy mi határozza meg azt, hogy mely játékosok képesek megváltoztatni a játékszabályokat. Felismerve, hogy a játékszabályok illetve egy csoport érdekében alkalmazott gazdaságpolitika a csoport számára közjószág, alkalmazhatóvá válik a szintén Olson (1997) által kimunkált közjószágokra vonatkozó elmélet. A potyautas probléma miatt a kis csoportokat könnyebb megszervezni, ezért az ő érdekeik fognak érvényesülni. Mivel egy kis csoport a társadalom összjövedelmének csak egy kis hányadát mondhatja magáénak, sokkal inkább újraelosztásra, mintsem az összjövedelem növelésére fog törekedni. Így ha az intézményrendszer teret ad a kis csoportok politikai hatalmának, a növekedés lassulni fog. Az is belátható, hogy ha kis csoport piacról szerzett jövedelme megfelelően nagy arányát képviseli az összjövedelemnek, az eredmény ugyanolyan hatékony lesz, mint az ideáltípusnak tekintett „konszenzuális demokráciában”, amely úgy viselkedik, mintha a közjószág mennyiségét egy jószágos tervezőhatározná meg. (McGuire – Olson 1997).

Hasonló modellt ír le Baumol (1990) és a Murphy – Schleifer – Vishny (1991, 1993) szerzőhármas is. A játékszabályok (intézmények) meghatározzák a lehetséges tevékenységek várható kifizetéseit. Ha az intézményi rendszer az improduktív tevékenységeknek (járadékvadászat) nagy kifizetést ígér, akkor az innovatív képességekkel rendelkezők (vállalkozók) inkább ilyen tevékenységbe kezdenek. A járadékvadászat viszont csak újraelosztást jelent és nem az össztermelés növekedéséhez, azaz a gazdasági növekedéshez járul hozzá. Az intézményi környezet tehát a profitlehetőségeken keresztül meghatározza a vállalkozói képességek termelékeny és nem termelékeny tevékenységek közötti eloszlását, ezáltal pedig hatással van a gazdasági növekedésre.

A North-i modellt finomítják tovább terjedelmes tanulmányukban Acemoglu, Johnson és Robinson (2004)⁴, kiemelt hangsúlyt helyezve a politikai intézményekre (2. ábra). Modelljükben a gazdasági intézmények (a tulajdonjogok és az erőforrásokhoz való egyenlő hozzáférést biztosító intézmények) határozzák meg az ösztönzőket és a gazdasági teljesítményt, illetve az erőforrások eloszlását. A gazdasági intézmények azonban a (de facto és de jure) politikai hatalommal rendelkező csoportok döntéseinek eredményei. Mivel a politikai intézmények jelentik a politikai döntéshozatal játékszabályait és a hatalom korlátait, ezért a politikai hatalmat a csoportok közötti erőforrás-elosztáson túl a politikai intézmények határozzák meg. A modell úgy válik dinamikussá, hogy a politikai hatalom nemcsak az adott periódus gazdasági teljesítményére és erőforrás-allokációjára van hatással a gazdasági intézményeken keresztül, hanem a követ-

⁴ A továbbiakban AJR modellként is hivatkozom rá.

2. ábra

Acemoglu, Johnson és Robinson modellje

Forrás: Acemoglu – Johnson – Robinson (2004:6)

kező periódus politikai intézményeire is. Így a politikai intézmények, mint a politikai hatalom meghatározói központi jelentőségűvé válnak⁵.

Az intézményi megközelítésű növekedéstudomány ezen ágának érvrendszerét nem foglalhatnánk össze jobban egy mondatban, mint ahogyan North (1990:16) tette: „Ha egy gazdaság relatíve hatékony intézményrendszer létrehozásával képes realizálni a kereskedelemről származó nyereséget, az azért van, mert bizonyos körülmények között az intézményeket megváltoztatni képes alkuerővel rendelkezők olyan intézményi megoldásokat hoztak létre, amelyek hatékonyak bizonyultak”.

Tautológia és körkörös érvelés

Tanulmányom bevezetésében említettem, hogy a két imént jellemzett irányzat között nagyon gyenge volt a párbeszéd. Ezt az állítást talán annyival érdemes finomítanunk, hogy a kapcsolat arra korlátozódott, hogy az új intézményi közgazdaságtan talaján álló közgazdászok éles kritikával illették a neoklasszikus szemléletet. Az alábbiakban amellett érvelek, hogy az általam bemutatott kritikák mind egy töről fakadnak és visszavezethetők a neoklasszikus és az új intézményi közgazdaságtan Williamson-féle struktúrával leírható viszonyára. Így a legalapvetőbb kritikának az tekinthető, mely szerint a neoklasszikus növekedéstudomány tautologikus.

Az egyik kritika természetesen az, hogy a neoklasszikus növekedéstudomány nem kezeli az intézményeket. North látszólag ellentmondásosan nyilatkozik akkor, amikor azt állítja, hogy a neoklasszikus irányzat modellje az implicit ösztönzési rendszertől függenek (North 1990:133-134), és akkor amikor azt, hogy a neoklasszikus modellekben

⁵ E modell felfogható lenne úgy is, mint az olsoni elmélet beépítése North általánosabb modelljébe, eltekintve attól, hogy éppen a kollektív cselekvés logikáját nem elemzi a modell. Így a csoportok de facto politikai hatalmának egyedüli meghatározója a csoport rendelkezésére álló erőforrások mennyisége.

az „intézmények nem számítanak” (North 1994:359). Valójában North valószínűleg arra utal, hogy mivel a neoklasszikus modellek adottnak veszik az intézményrendszert (az ösztönzési rendszert), a növekedés okát nem intézményi szinten keresik, ezért a növekedés megértése szempontjából az intézmények nem számítanak. North kritikája tehát arra vonatkozik, hogy a neoklasszikus növekedésméletek csak a williamsoni 4. (erőforrás-allokációs) szinten vizsgálódik, és nem vonja be az elemzésbe a magasabb szinteket.

Az új növekedésmélettel szembeni egyik legtöbbször hangoztatott kritika, hogy nem tud magyarázatot adni arra a tényre, hogy miért a kapitalista gazdaságokban volt a leggyorsabb a növekedés, illetve hogy nem számol az intézményi környezet változásával (Mankiw 1995, Foss 1996, Olson 1996, Baumol 2000). Ez az oka annak, hogy nem tudnak megfelelő magyarázattal szolgálni arra a szembeszökő tényre, hogy a szegény országok egy kis csoportja gyorsabban növekszik, mint akár a gazdag, akár a többi szegény ország. Az igazság tehát nem az, hogy a világ gazdaságai konvergálnak egymáshoz (neoklasszikus növekedésmélet) és nem is az, hogy a gazdag országok gyorsabban növekednek, mint a szegények (endogén növekedésmélet). Ez a kritika tulajdonképpen az előbbi egy speciális változatának is tekinthető, amennyiben szintén arra vonatkozik, hogy az intézmények nem számítanak, vagy speciálisabban arra, hogy a kapitalista intézmények nem számítanak. Vagyis ez a kritika szintén azt kéri számon a neoklasszikus modelleken, hogy csak a williamsoni legalsó szinten mozognak.

A Williamson-féle elemzési struktúra segítségével megmutatható, hogy a fenti két kritika tulajdonképpen azt állítja, hogy az új növekedésmélet modelljei tautologikusak, azaz feltételezik azt, amit magyarázni akarnak (Foss 1996). Jól érzékelteti ezt a North – Thomas szerzőpáros megállapítása, miszerint: „azok a tényezők, amelyeket számba vettünk (innováció, méretgazdaságosság, tőkefelhalmozás) nem a növekedés okait, hanem magát a növekedést jelentik” (idézi Acemoglu – Johnson – Robinson 2004:1). Azok a legfontosabb feltevések, amelyek a neoklasszikus modellekből levonható legfontosabb következtetéseket megalapozzák, a termelési függvény specifikálására vonatkoznak. A formális modellekben – mint arra Ménard (1995) is rámutat – az intézményi környezet hatása a paraméterekben jelenik meg, jelen esetben tehát többek között a termelési függvények alakjában. Ha tehát azt állítjuk, hogy a neoklasszikus modellek tautologikusak, azzal azt mondjuk, hogy azok a paraméterek, amelyet a formális modell adottnak tekint, szintén magyarázatra szorulnak. Mivel e paraméterek intézményi szinten határozódnak meg, az érvelés tautologikus voltára vonatkozó kritika szintén arra irányul, hogy a neoklasszikus modellek nem vizsgálódnak a williamsoni erőforrás-allokációs szintnél magasabban.

E kritikák tehát a neoklasszikus modellezésnek ugyanarra az aspektusára vonatkoznak. Az elmélet tautologikus voltát hangsúlyozó talán az, amelyik leginkább megragadja a lényegét, mert azzal, hogy tautologikusnak nevezi a növekedésméletet azt állítja, hogy az feltételezi azt, amit magyarázni kíván. Az elmélet feltevéseit tehát egy más szinten kell megfogalmazni.

A North-i irányzat az intézményi paradigmán belüli kritikusan, az érvelés körkörösségét veszik kritika alá (Demsetz 2000, Przeworski 2003). Demsetz (2000) North 1981-ben megjelent művében mutat ki körkörösséget. North szerint a tranzakciós költségek csökkenése növeli a piac méretét, amely további specializációhoz, és ezért további technikai haladáshoz vezet. A technikai haladás pedig csökkenti a tranzakciós költség-

ekéket, és így a kör bezárult⁶. Hasonló körkörösség mutatható ki – így Demsetz (2000) – Northnál a népesség és a vagyon nagyságának bekapcsolásával is. A technikai haladás ugyanis növeli gazdagságot és a népesség számát, amely szintén növeli a piac méretét, és ez ugyanúgy, mint az előbb újabb technikai haladáshoz vezet.

Ugyanez a körkörösség kimutatható az AJR-modellben is, amelyet tanulmányomban az új intézményi megközelítésű elméletek alaptípusának tekintek. Ebben a modellben ugyanis a gazdasági teljesítményt és az erőforrás-allokációt a gazdasági intézmények határozzák meg, amelyeket viszont – a politikai hatalmon keresztül – a politikai intézmények és az erőforrások elosztása. A jövőbeli politikai intézmények azonban szintén a jelenlegi politikai hatalom, s ezért a jelenlegi politikai intézmények és az erőforrás-elosztás függvényei. Tehát a modell két állapotváltozója – a politikai intézmények és az erőforrás-allokáció – közvetett csatornákon keresztül körkörösen határozzák meg egymást. Ebben a folyamatban a politikai intézmények által meghatározott gazdasági intézmények minősége dönti el, hogy a folyamat a gazdasági növekedést jelent-e.

A körkörös érvelés logikusan következik az új intézményi megközelítés szemléletmódjából. E szerint a neoklasszikusnál magasabb elemzési szinten kell keresni a megoldást, azaz az intézményrendszert nem tekinthetjük exogénnek. Az új intézményi megközelítés másik kiindulópontja, hogy az intézmények számítanak, tehát az intézmények a gazdasági növekedés okát jelentik. Ekkor tehát a williamsoni struktúra alsó három szintjén elemzünk, így az intézményrendszer az erőforrás-allokációból kiindulva határozódik meg. A gazdasági növekedés által megváltoztatott erőforrás-allokáció ezért visszahat az intézményrendszerre, és az érvelés így körkörössé válik.

A növekedéstudomány alapkérdése és a körkörös érvelés

A növekedéstudomány alapkérdése egyszerű: miért szegények egyes országok, míg mások gazdagok? A következőkben azt próbálom megmutatni, hogy e kérdés megválaszolásában az intézményi magyarázat ugyanolyan tautologikus, mint az általa kritizált neoklasszikus megközelítés – amennyiben azt tautologikusnak tekintjük.

A növekedéstudomány alapkérdése nem arra vonatkozik, hogy hogyan marad fenn a növekedés vagy a stagnálás, hanem e két eset, azaz a stagnálás és a növekedés közötti átmenetre. A neoklasszikus modellek által vizsgált két alapkérdés szintén erre vonatkozik. Egyik kérdésük, hogy miért van egyáltalán gazdasági növekedés (miért nem inkább stagnálás) (pl. Jones (2004)), a másik pedig, hogy miért térnek el e növekedési ráták országonként (Mankiw 1995). Mindkét kérdés a növekedés és a stagnálás közötti átmenetre vonatkozik, vagyis a növekedési ráta megváltozására, de míg az első kérdés az idő dimenzió mentén, addig a második térben vizsgálja ezt.

⁶ Érdemes talán megemlíteni, hogy Allyn Young (1928) hasonló körkörösséget mutat ki Adam Smith művében, bár egyáltalán nem kritikai élel teszi ezt: „...a munkamegosztás mértéke nagyrészt a munkamegosztás mértékétől függ. Ez több pusztán tautológiánál” (Young 1928:532).

A fent vázolt, az új intézményi megközelítésre jellemző körkörös érvelés lehetővé teszi, hogy a folyamatot visszafelé „görgessük”⁷. Így valószínűleg minél messzebbre megyünk az időben visszafelé, annál kisebb szerepük van a politikai intézményeknek és annál nagyobb az erőforrás-allokációnak, annál nagyobb a de facto és annál kisebb a de jure politikai hatalomnak. Ezért megfelelően messziről indítva az Acemoglu, Johnson és Robinson (2004) által leírt folyamatot (2. ábra), a gazdasági fejlődést kizárólag a kezdeti erőforrás-allokáció határozza meg. E szerzők érvelésének központi eleme az elkötelezettségi probléma (commitment problem): a hatalom birtokosainak hitelesen el kell köteleződniek amellek, hogy tiszteletben tartják a tulajdonjogokat. Ez az elköteleződés annál hiteltelenebb, minél nagyobb a csoportok de facto hatalmának egyenlőtlensége – ami a kezdeti erőforrás-allokáció egyenlőtlenségének függvénye – hiszen annál nagyobb vesztenivalója van a hatalommal rendelkezőknek.

Ennek következménye pedig az, hogy csak azok az országok fognak fejlődni, amelyekben az induló erőforrások viszonylag egyenletesen oszlanak el a politikai csoportok között. Egy ilyen gazdaságban folyamatosan biztosítják a tulajdonjogokat és ezáltal a gazdasági növekedést. Ezzel szemben az egyenlőtlen erőforrás-allokációval induló ország – exogén változás hiányában – soha nem tud kitörni az ellenkező irányú, a „rossz” tulajdonjogokat folyamatosan megerősítő körből: az egyenlőtlen kezdeti eloszlással indulók soha nem növekednek.

Hogyan válaszolhatunk ennek alapján a növekedésmélet alapkérdésére? Mi képes megváltoztatni a növekedési rátát? Mint láttuk, a növekedési ráta akkor változtatható meg, ha valamely külső sokk megváltoztatja a politikai intézményeket. Ez történhet közvetlen és közvetett módon. A közvetlen módot, azaz azt, hogy egyszerűen valamilyen nem magyarázott okból megváltozik a politikai intézményrendszer általában nem vizsgálják, hiszen nem illeszkedik bele az intézmények endogén magyarázatába. Közvetett módon úgy változhat meg a politikai intézményrendszer, hogy egy külső sokk megváltoztatja az erőforrás-elosztást és ezen keresztül a de facto politikai hatalmat, s végül a politikai intézményrendszert. A növekedési ráta megváltozását, a stagnálás és a növekedés közötti változást – ezek szerint – egy exogén tényezővel magyarázza az elmélet.

A neoklasszikus modelleket annak alapján nevezhetjük tautologikusnak, hogy exogén tényező (a termelési függvényekben tükröződő intézményrendszer) feltételezésével magyarázták a növekedési ráta pozitív voltát. Most azt láttuk, hogy az új intézményi megközelítésű elméletek egy része exogén tényezővel magyarázzák a növekedési ráta megnövekedését: a növekedési ráta azért nő meg, mert az intézményi környezet egy exogén sokk hatására a „jó” irányba változik. Ez természetesen még nem jelentene e fenti értelemben vett tautológiát sem, hiszen ekkor a feladat az, hogy megmagyarázzuk, miért változik „jó” irányba az intézményrendszer. Az intézményi változás viszont

⁷ Demsetz (2000) ugyanezt teszi North korábbi műveinek érvelését elemezve. Megkerül – és természetesen én is megkerülök – egy problémát. Ha ugyanis visszagörgetve az érvelést az intézmények hatása és egyáltalán az intézmények „jelenléte nem erős” (Demsetz 2000:79), akkor előrefelé működve a modellnek magyarázatot kellene nyújtania az intézmények születésére. Ezt azonban nem teszi, hiszen az intézmények a modellben mindig tudatos választás eredményei; választani pedig csak abból lehet, ami van. Sokkal súlyosabb probléma az, amit tanulmányom bírálója, Gáll József fogalmazott meg, tudniillik, hogy vissza lehet-e egyáltalán forgatni ezt a folyamatot. Ez valóban fontos kérdés, ha ugyanis az elméletet az minősíti, hogy milyen előrejelzésekre vezet, akkor a modell visszafelé nem feltétlenül működik. Ha a pedig valós ok-okozati magyarázatot keresünk, akkor a visszafelé magyarázat nem lehetséges, mert az ok-okozati magyarázatok egyirányúak.

– mint láttuk – egyes egyedül az erőforrás-eloszlás megváltozásának a függvénye. Az erőforrás-elosztás változása és az intézményi változás egyértelműen megfeleltethető egymásnak; így ez a változás egyenértékű azzal, mintha az intézményrendszer változna meg exogén módon. Ekkor valóban azt mondhatjuk, hogy ha a neoklasszikus növekedésmélet tautologikus módon magyarázza a növekedési ráta állandóságát, akkor az új intézményi megközelítés tautologikus módon magyarázza a növekedési ráta megváltozását.

További kritikák

Az intézményi megközelítésű elméletekkel szemben három kritikát mutatok be, amelyekről megmutatható, hogy szintén a körkörös érvelésnek vannak alárendelve.

Az első kritika szerint az irányzat sokat foglalkozik az intézményi környezettel és túl keveset a piaci cserét közvetlenül lehetővé tevő mikrointézményekkel (Shirley 2003:5). Az egyik magyarázat erre az, hogy a makrointézmények által szabályozott viszonyok egyik oldalán az állam áll, amely az erőszak monopóliumánál fogva egyedül biztosítja a tulajdonjogok biztonságát, ezért a „rossz” tulajdonjogoknak nincs alternatívája. A magánszerződések szabályozó intézmények azonban helyettesíthetők, ezért hatékonyan megválaszthatók az intézményi környezetnek megfelelően (Acemoglu – Johnson 2003). Elméletileg sem igazolható azonban az, hogy bármely körülmények között létrejön az – adott helyzetben – hatékony szervezeti (szerződési) forma (Baker – Gibbons – Murphy 2002)⁸. Ez természetesen nem változtat azon, hogy az intézményi környezet egyértelműen meghatározza az irányítási formákat, így azokkal az elemzésnek nem kell foglalkoznia. De a szerződések intézményei kiegészíthetik egymást. Aghion és Tirole (1994) bemutatja, hogy a finanszírozást biztosító intézmények nélkül a tulajdonjogok nem minden kezdeti elosztása hozza létre az innováció hatékony mennyiségét. A kérdés tehát arra redukálódik, hogy a williamsoni 3. szint mely intézményeit gondoljuk endogénnek. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy miért kapcsolódik ez a kritika szorosan a körkörös érveléshez. Ott ugyanis (pl. az AJR modellben) az összes ilyen intézmény endogén, és ezért nem jelentik a növekedés „alapvető” okát.

Második kritika az intézményi elmélettel szemben, amivel szintén találkozhatunk az irodalomban az, hogy az intézményi változás okát nem, csak annak irányát tudja magyarázni (Yu 2001). Az új intézményi modellnek ez a tulajdonsága egyenesen következik a körkörös érvelésről mondottakból. Mint láttuk, az intézményi változáshoz mindig exogén sokkra van szükség, ami ekvivalens azzal az állítással, hogy az elmélet nem magyarázza meg az intézményi változás okát (eredetét). A változás irányára viszont képes magyarázatot adni, hiszen az elmélet éppen azt próbálja magyarázni, hogy az intézményi környezet hogyan alkalmazkodik a megváltozott körülményekhez. Ez a kritika – kicsit továbbgondolva – arra is rámutat, hogy az új intézményi megközelítés általam leírt változata (az AJR modell) nem képes magyarázatot adni az intézmények spontán fejlődésére. Arra tehát, hogy eddig ismeretlen intézmények alakulhatnak ki, amelyek olyan funkciót látnak el, amely funkciók ellátása eredetileg senkinek nem állt szándé-

⁸ Baker, Gibbons és Murphy (2002) a relációs szerződések elmélete felől közelítve meg az egyes szervezeti formákat megmutatja, hogy bizonyos piaci környezetben nem jön létre az integrált szervezeti forma (relational employment) még akkor sem, ha az mindkét fél számára előnyösebb volna, mint a spot piac.

kában; sőt talán senkiben fel sem vetődött az a szükséglet, amelynek kielégítését az új intézmény működése lehetővé teszi. Az új intézményi elemzési keretben ugyanis az intézmények tudatos választás eredményei, ez pedig csak akkor lehetséges, ha már eredetileg ismertük azt az intézményi halmazt, amiből választani lehet.

A harmadik kritika egy eredetileg a vállalatelméletben megfogalmazott kritika alkalmazása a fentebb tárgyalt „makro szintű” modellekre. Langlois és Foss (1997) az ún. képességalapú vállalatelmélet (capabilities view) szempontjából kritizálja a vállalatelméleten belül „mainstreamnek” számító tranzakciós költségekre építő vállalatelméleti irányzatot. A kritika fő eleme a következő. A hagyományos árelmélet (neoklasszikus mikroökómia) egyáltalán nem foglalkozik a tranzakciós költségekkel, csak a termelési költségekkel, amit a termelési függvénnyel (technológiával) egyértelműen meghatározhatónak tekint. Ezzel szemben a Coase nyomdokain kialakult vállalatelmélet felfedezi a tranzakciós költségeket, ami a tranzakciókat terhelő információs aszimmetriában, eszközspecifikusságban és egyéb tökéletlenségekben nyilvánul meg. A termelési költségekkel illetve a technológiával szemben azonban nem tételez fel ilyen tökéletlenségeket. Ez azt jelenti – állítja Langlois és Foss –, hogy a tranzakciós költségen alapuló vállalatelmélet túl nagy hangsúlyt helyez a tranzakciós költségekre és az ösztönzőkre, de annál kevesebbet a termelési költségekre és a termeléshez, a technológiához kapcsolódó intézményekre. Állításom szerint ez a kritika a gazdasági növekedés fenti intézményi elméletei esetében is releváns, hiszen North elmélete deklarálta a tranzakciós költségek koncepcióját alkalmazza.

A neoklasszikus szemléletű növekedésméletek nagy hangsúlyt helyez a technológiára. Az új növekedésméletek modelljei besorolhatók lennének a szerint, hogy hogyan képzelik el a modell termelési oldalát: milyen termelési függvényt tételeznek fel, melyek a fő termelési tényezők és milyen piaci szerkezet mellett működnek a vállalatok. Ezzel szemben az intézményi elméletek az intézmények szerepét abban látják, hogy csökkentik a csere tranzakciós költségeit és megfelelő (vagy nem megfelelő) ösztönzőket biztosítanak a szereplők számára. A termelési költségekről azonban szintén keveset mondanak. A vállalatelmélethez hasonlóan tehát szintén elmondható, hogy intézményi elmélet túlságosan az ösztönzőkre összpontosít, és túl keveset mond az intézmények termelésben betöltött szerepéről. Ahogy North a Nobel-díj átvételekor tartott előadásában fogalmaz: „Az intézmények alakítják ki a társadalom ösztönzési rendszerét, következésképp a gazdasági és politikai intézmények jelentik a gazdasági teljesítmény alapvető meghatározóit” (North 1994:364). Természetesen North is foglalkozik a technológia, a termelési költségek és az intézmények viszonyával, de azt alapvetően a tranzakciós költségek felől közelíti meg. A termelés megszervezésének tranzakciós költségei vannak, ezért a különböző technológiák különböző szervezeti formákkal, így eltérő tranzakciós költségekkel járhatnak. Előfordulhat, hogy a termelékenyebb technológia alkalmazása olyan nagy tranzakciós költségekkel jár, hogy az összes költsége magasabb, mint a kevésbé termelékeny technológia esetén, így ez utóbbit alkalmazzák. A technológiával kapcsolatos információ, tehát nem bizonytalan. Tulajdonképpen a North-i modell csak annyiban változtatja meg az új növekedésméletek modelljeit, hogy az ott leírt technológiákat a „légtüres térből” áthelyezi egy intézményi környezetbe, amely meghatározza az

adott technológia megvalósításnak tranzakciós költségeit⁹. Az intézményi megközelítésű elméleteket a vállalatelméletre jellemző egyoldalú megközelítés jellemzi, amennyiben a tranzakciókkal kapcsolatban jelentős információs problémákat feltételeznek, míg a technológia oldalát tökéletesnek tételezik fel.

Az intézményi elméletek e tulajdonsága szintén a körkörös érvelésnek van alárendelve. Ahhoz ugyanis, hogy az erőforrás-allokációs és az intézményi szint között egyértelmű ok-okozati összefüggés legyen, a két szintet egyértelműen szét kell választani. Ez teljesül az új intézményi megközelítésben, mely szerint az intézmények meghatározzák a profitlehetőségeket, majd az adott profitlehetőségek ismeretében alakítják ki a szereplők az optimális erőforrás-allokációt.

Következtetés: az intézményi rugalmasság kérdése

Miért fontos a körkörös érvelés illetve a – fenti értelemben vett – tautológia kérdése? Hiszen minden axiomatikus elméletben csak annyi van, amennyit a feltevések által beletettünk; logikai értelemben tehát minden benne van feltevésekben, amit következtésként belőlük származtatunk. Mégis azt állítom, hogy ez a probléma az intézményi elmélet meghatározó ellentmondására világít rá.

A fenti – intézményeket is számításba vevő – elméletekben alapvető feszültség húzódik az intézményi stabilitás és az intézményi változás között. Ezek az elméletek felteszik ugyanis, hogy egy bizonyos gazdasági intézményrendszer biztosítja a gazdasági növekedést. Megfelelő idő eltelte után azonban ez az intézményrendszer elavulttá válik és a gazdasági növekedés csak egy már megváltozott intézményrendszer mellett folytatható. Ekkor már nem az számít, hogy az intézményi mix milyen elemekből áll, sokkal inkább az, hogy milyen rugalmasan tud válaszolni a technológiai változásokra: milyen gyorsan tud átszerveződni az intézményekben kifejezésre jutó ösztönzőrendszer úgy, hogy az megfeleljen az új viszonyoknak. Visszatérve újra a williamsoni keretbe: mivel az allokációs szinten az intézményi struktúra adott, ahhoz, hogy az erőforrás-allokáció az új technológiai viszonyoknak megfeleljen, az intézményi szinten is változásokra van szükség.

A probléma az, hogy a gazdasági növekedést fenntartó intézményrendszer, amelynek fennmaradását ezek az elméletek képesek magyarázni, szintén nem egy fix intézményi struktúrát jelent. Az intézményrendszernek folyamatosan változnia kell, hogy alkalmazkodjon a technológiai változásokhoz. Ha ez elmélet tudja magyarázni a gazdasági növekedést, akkor ezeket a változásokat is magyaráznia kell. Van azonban a gazdasági növekedés tekintetében egy másik típusú intézményi változás, amely – mint rámutattam – ahhoz kell, hogy megváltozzon a fent jellemzett körköröség. Ez utóbbi változás pedig exogén.

⁹ Azt a kérdést, hogy a technológia vagy az ösztönző-rendszer – vagy másképp fogalmazva – a termelési tényezők vagy az intézmények számítanak-e, empirikusan is elemezték. Easterly és Levine (2003) a valaha volt gyarmatokkal kapcsolatban tesztelt három hipotézist. A statisztikai tesztek szerint csak az ún. intézményi hipotézis állja meg a helyét: közvetlenül az intézmények számítanak, de azokat a tényezőellátottság alakítja. Avagy: a tényezőellátottság számít, de csak közvetve, az intézményeken keresztül. Az intézmények hatásán túl ugyanis nem igazolható a tényezőellátottság hatása és viszont. Továbbá a makroökonómiai politika hatása sem igazolható az intézményeken és a tényezőellátottságon túl. Az eredmények azt sugallják, hogy egyik tényező sem magyarázza a növekedést a másik nélkül, továbbá a közvetlen hatást mindig az intézmények fejtik ki: minden más tényezőrajtuk keresztül ül hat.

Az intézmények és a gazdasági fejlődés egyik alapidilemmája merül fel tehát: a rugalmas vagy a stabil intézményrendszer serkenti inkább a gazdasági növekedést? Az intézményi rugalmasság kérdése North-nál az adaptív és az allokatív hatékonyság megkülönböztetésében jelenik meg.

A szofisztikáltabb formális modellekben szintén felmerül ez a probléma. Acemoglu, Aghion és Zilibotti (2002) a Romer modell egy továbbfejlesztett változatában mutatja be, hogy a fejlesztőáram által meghatározott (versenyt korlátozó) intézményrendszer előnyös lehet akkor, ha az adott ország messze van a világban elérhető legfejlettebb technológia által meghatározott termelési lehetőségek görbájától. Minél közelebb kerül azonban az ország ehhez a határhoz, annál kívánatosabbá válik az átváltás *laissez faire* politikára. Ha ez nem történik meg, az ország növekedése lelassul, ezért az intézményeknek egy ponton változniuk kell ahhoz, hogy a növekedés fenntartható legyen. De ha az intézményrendszer endogén, az antikompetitív politikából hasznot húzó csoportok képesek megakadályozni az átváltást. Az intézményeknek tehát rugalmasnak kell lenniük ahhoz, hogy alkalmazkodjanak a technológiai változásokhoz. Ha viszont rugalmasak, akkor az elosztási koalícióknak is nagyobb lehetőségük van az intézményrendszer befolyásolására.

Állításom szerint a korábban elemzett körkörös érvelésből egyenesen következik az intézményi rugalmasság problémája. Ezért ha az intézményi rugalmasság problémáját egy ellentmondásoktól kevésbé terhelt elmélettel szeretnénk megközelíteni, hasznos lehet megvizsgálni, hogy melyek azok az implicit feltevések, amelyek az intézményi megközelítést a körkörös érveléshez vezetik.

Az egyik implicit feltevés az, hogy a gazdasági alapp probléma az erőforrások allokációja. Egy intézmény akkor hatékony ha hatékonyan oldja meg az erőforrás-allokációs problémát. Az intézményi elméletek, mint láttuk a williamsoni keretben nemcsak a legalsó, hanem az alsó három szinten végeznek elemzést. Az alapvető gazdasági probléma azonban továbbra is az erőforrás-allokáció. Az, hogy megengedjük például az irányítási formák változását nem jelenti azt, hogy az erőforrás-allokációval ne törődjünk. A felek éppen az erőforrás-allokációra való hatása alapján választanak irányítási formát.

Említettem, hogy North megkülönböztet allokatív és az adaptív hatékonyságot, amelyek bár nem feltétlenül ugyanazt az erőforrás-allokációt definiálják, de mindkét koncepció kétségtelenül az erőforrások allokációjára vonatkozik, ezért mondanivalómon nem változtat. Az adaptív hatékony szabályok ugyanis azok, amelyek az új technológiának megfelelő erőforrás-allokációra ösztönöznek (North 1992:479).

A másik implicit módon alkalmazott feltevés vagy inkább megközelítésmód a funkcionális érvelés. Ez nemcsak annyit jelent, hogy az irányzat felteszi, hogy az intézmények valamilyen funkciót látnak el, hiszen ezt kár lenne tagadni. A funkcionális érvelés itt azt jelenti, hogy az intézmények funkciója indokolja létrehozásukat¹⁰. Itt kapcsolódik össze ez a feltevés az előzővel és válik körkörössé az érvelés. Ha ugyanis az intézmények létrehozását azok funkciója indokolja, az intézmények funkciója pedig az erőforrások allokációjával kapcsolatos, akkor az erőforrás-allokáció visszahat az intézményekre.

Az intézményi rugalmasság kérdéséhez is elvezet ez a fajta funkcionális érvelés. Hiszen nemcsak az intézmények fennmaradását, hanem azok megváltozását is funk-

¹⁰ Hasonló kritikát fogalmaz meg az új (és a régi) institucionalista iskolával szemben Langlois (1989).

ciójukra vezetnek vissza, azaz ugyanarra az okra. Így nem tudunk különbséget tenni az intézményi változás és stabilitás oka között.

Nemcsak az a probléma tehát, hogy a vizsgált elmélet a magyarázni kívánt jelenségek magyarázatában nem az egyén szintjén kezdi az elemzést, már csak azért sem, mert pl. az AJR modell bevallottan eltekint a kollektív cselekvés problémájától. Probléma azonban az is, hogy a nagyobb alkuerővel rendelkező csoport célja és a cél megvalósulása között nem áll semmi: a csoport mindig létrehozza a létrehozni szándékolt intézményt. Ebben az elméletben nincs helye organikus intézményeknek: csak pragmatikus intézmények vannak. Hiányzik a magyarázatból az Adam Smith-féle „láthatatlan kéz”.

Hivatkozások

- Acemoglu, D. – Aghion, P. – Zilibotti, F. (2002): *Distance to Frontier, Selection, and Economic Growth*. NBER Working Paper, 9066.
- Acemoglu, D. – Johnson, S. (2003): *Unbundling Institutions*. NBER Working Paper, 9934.
- Acemoglu, D. – Johnson, S. – Robinson, J. (2004): *Institutions as The Fundamental Cause of Long-Run Growth*. NBER Working Paper, 10481.
- Aghion, Ph. – Howitt, P. (1998): *Endogenous Growth Theory*. The MIT Press, Cambridge, MA.
- Aghion, Ph. – Tirole, J. (1994): *The Management of Innovation*. Quarterly Journal of Economics, 109, 4: 1185-1209.
- Alchian, A. A. – Demsetz, H. (1972): *Production, Information Costs, and Economic Organization*. American Economic Review, 62, 5: 777-795.
- Arrow, K. J. (1962): *A termeléssel szerzett tudás jelentősége a gazdasági elmélet számára. Megjelent: Egyensúly és döntés. Válogatott tanulmányok*: 299-319.
- Baker, G. – Gibbons, R. – Murphy, K. (2002): *Relational Contracts and the Theory of the Firm*. Quarterly Journal of Economics, 117, 1: 39-84.
- Baumol, W. J. (1990): *Entrepreneurship: Productive, Unproductive, Destructive*. Journal of Political Economy, 98, 5 (1. rész): 893-921.
- Baumol, W. J. (2000): *What Marshall Didn't Know: On the Twentieth Century's Contribution to Economics*. Quarterly Journal of Economics, CXV, 1: 1-44.
- Barro, R.J. – Sala-i-Martin, X. (1999): *Economic Growth*. The MIT Press, Cambridge, MA.
- Csontos László (1987): *Előszó a magyar kiadáshoz*. Megjelent: Olson (1987).
- Demsetz, H. (2000): *Dogs and Tails in the Economic Development Story*. Megjelent: Ménard (ed.): *Institutions, Contracts, and Organizations. Perspectives from New Institutional Economics*. Edward Elgar, Cheltenham, UK.
- Easterly, W. – Levine, R. (2003): *Tropics, Germs and Crops: How Endowments Influence Economic Development*. Journal of Monetary Economics, 50, 1: 3-39.
- Engerman, S. L. – Solokoff, K. L. (2003): *Institutional and Non-Institutional Explanations of Economic Differences*. NBER Working Paper, 9989.
- Foss, N. J. (1996): *The New Growth Theory: Some Intellectual Growth Accounting*. Paper prepared for a DRUID conference.
- Jovanovic, B. (2000): *Growth Theory*. NBER Working Paper, 7468.
- Klein, B. – Crawford, R. G. – Alchian, A. A. (1978) *Vertical Integration, Appropriable Rents, and the Competitive Contracting Process*. Journal of Law and Economics 21, 1:297-326.
- Langlois, R. N. (1989): *What Was Wrong with the Old Institutional Economics (and What Is Still Wrong with the New)*. Review of Political Economy, 1, 3: 272-300.
- Langlois, R. N. – Foss, N. J. (1997): *Capabilities and Governance: the Rebirth of Production in the Theory of Economic Organizations*. DRUID Working Paper, 97-2.
- Lucas, Jr., R. E. (1988): *On the Mechanics of Economic Development*. Journal of Monetary Economics, 22, 1: 3-42.
- Mankiw, N. G. (1995): *The Growth of Nations*. Brookings Papers On Economic Activity, 1, 2: 275-326.

- Mankiw, G. – Romer, D. – Weil, D. N. (1992): *A Contribution to the Empirics of Economic Growth*. Quarterly Journal of Economics, 107, 2: 407-437.
- McGuire, M. C. – Olson, M. (1997): *The Economics of Autocracy and the Majority Rule: The Invisible Hand and the Use of Force*. Journal of Economic Literature, 34, 1: 72-96.
- Ménard, C. (1995): *Markets as Institutions versus Organizations as Markets? Disentangling Some Fundamental Concepts*. Journal of Economic Behavior and Organization, 28, 2: 161-182.
- Murphy, K. M. – Shleifer, A. – Vishny, R. W. (1991): *The Allocation of Talent: Implication for Growth*. Quarterly Journal of Economics, 106, 2: 503-30.
- Murphy, K. M. – Shleifer, A. – Vishny, R. W. (1993): *Why Is Rent-Seeking so Costly to Growth*. American Economic Review, 83, 2: 409-414.
- North, D. C. (1990): *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press, UK.
- North, D. (1992): *Institutions, Ideology and Economic Performance*. Cato Journal, 11, 3: 477-488.
- North, D. (1994): *Economic Performance Through Time*. American Economic Review, 84, 3: 359-368.
- Olson, M. (1997): *A kollektív cselekvés logikája*. Osiris, Budapest.
- Olson, M. (1987): *Nemzetek felemelkedése és hanyatlása. Gazdasági növekedés, stagfláció és társadalmi korlátok*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Olson, M. (1996): *Big Bills Left On the Sidewalk: Why Some Nations Are Rich, and Others Poor*. Journal of Economic Perspectives, 10, 2: 3-24.
- Przeworski, A. (2003): *The Last Instance: Are Institutions the Primary Cause of Economic Development?* Working Paper, New York University.
- Rebelo, S. (1991): *Long-Run Policy Analysis and Long-Run Growth*. Journal of Political Economy, 99, 3: 500-521.
- Romer, P. M. (1986): *Increasing Returns and Long-Run Growth*. Journal of Political Economy, 94, 5: 1002-1036.
- Romer, P. M. (1990): *Endogenous Technological Change*. Journal of Political Economy, 98, 5: S71-102.
- Romer, P. M. (1996): *Why Indeed in America? Theory, History, and the Origins of Modern Economic Growth*. American Economic Review, 86, 2: 202-206.
- Sala-i-Martin, X. X. (2002): *Fifteen Years of New Growth Economics: What Have We Learnt?* Working Paper.
- Solow, R. M. (1956): *A Contribution to the Theory of Economic Growth*. Quarterly Journal of Economics, 70, 1: 75-114.
- Solow, R. M. (1994): *Perspectives on Growth Theory*. Journal of Economic Perspectives, 8, 1: 45-54.
- Williamson, O. E. (1985) *The Economic Institutions of Capitalism*. New York, Free Press.
- Williamson, O.E. (2000): *The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead*. Journal of Economic Literature, 38, 3: 595-613.
- Yu, T. F. (2001): *An Entrepreneurial Perspective of Institutional Change*. Constitutional Political Economy, 12, 3: 217-236.